

ΦΕΣΤ. ΑΘ: ΓΙΟΧΑΝ - ΑΝΤΟΛΦ ΧΑΣΣΕ:- 1 -«ΣΙΡΟΗΣ» ΠΡΟΤΥΠΟ ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑΣ!
Critic's Point

Γιόχαν-Άντολφ Χάσσε: «Σιρόης»,
Σκηνοθετικό πρότυπο όπερας «μπαρόκ»!

25/2014.

τοῦ ΓΙΩΡΓΟΥ ΛΕΩΤΣΑΚΟΥ.

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ταγῶν τῶν μουσικῶν μας θεσμῶν μὲ τὴν Ἱστορία τῆς Ἑντεχνης Ἑλληνικῆς Μουσικῆς *laissent toujours à désirer* πὺ θὰ λέγαμε γαλλιστί, ἤτοι ὑπολείπονται πάντοτε τοῦ ἐπιθυμητοῦ: ἀναφερόμαστε στὸ Φεστιβάλ Ἀθηνῶν πὺ, ὧ τοῦ θαύματος, θυμῆθηκε τὴν 150ῆ ἐπέτειο τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἑπτανήσων μὲ τὴν Ἑλλάδα, μὲ μιάμιση ἐκδήλωση—ὅταν γραφόταν τὸ παρόν, ἡ ὠραιότητα συναυλία (Παρασκευή, 4 Ἰουνίου 2014), μὲ ἄγνωστα ἐν πολλοῖς ἔργα Ἑπτανησίων ὑπὸ τῆ διεύθυνση τοῦ Ἰάκωβου Κονιτόπουλου, δὲν εἶχε ἀκόμη δοθεῖ. Σχολιάζουμε λοιπὸν τῆ...μισήν, ἐπίσης ὠραιότητα, ἐκδήλωση ὄπερας «μπαρόκ», μὲ τὴν 3πρακτὴ ὄπερα «Σιρόης, βασιλιάς τῆς Περσίας» (ἀ' ἐκτ. Μπολόνια, θέατρο *Malvezzi*, 2 Μαΐου 1733) σὲ κείμενο Μεταστάσιου, τοῦ Γιόχαν Ἄντολφ Χάσσε [Johann Adolf Hasse, 1699-1783], 22ῆ ἀπὸ τις 62 ὄπερες πὺ ἔγραψε ὁ δημοφιλέστατος καὶ ἐν Ἰταλία Τεύτων συνθέτης.

Ἐξηγῶ τὴ σχέση τοῦ Χάσσε μὲ τὰ Ἑπτάνησα: προσωπικά, ὁμολογῶ ὅτι ὅπως τὰ 99% ὅσων παρακολούθησαν τὸ «Σιρόη», δὲν εἶχα ἀκούσει ποτὲ μουσικὴ Χάσσε, καίτοι γνώριζα ἄριστα τὴν ἐργοβιογραφία του. Οἱ μεγάλες ὅμως ξένες μουσικὲς ἐγκυκλοπαίδειες πὺ τοῦ ἀφιερῶνουν ἐκτενέστατα λήμματα, αὐτονόητα ἀποσιωποῦν τὸ ὅτι δική του ἦταν ἡ πρώτη ὄπερα πὺ παίχθηκε ἐν Ἑλλάδι στὸ θέατρο *San Giacomo* Κερκύρας, ἐν ἔτει 1733 (ἄγνωστη ἡμερομηνία), τὴν ἴδια χρονιά πὺ ἀνεβαζόταν καὶ ὁ «Σιρόης». Ὡς σχετικὰ πρόσφατα γνωρίζαμε μόνον τὸν τίτλο, *Gerone, tiranno di Siracousa* [Ἰέρων, τύραννος τῶν Συρακουσῶν], χαμένο ἀνάμεσα σὲ μυριάδες σωζόμενες ὄπερες τοῦ 18ου αἰ., ὅχι

ὅμως καὶ τὸ συνθέτη, πὸ ἐντόπισε ὁ ἐκλεκτὸς μουσικολόγος Κώστας Καρδάμης καὶ ἀναφέρει στὶς σημειώσεις προγράμματος ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος Κυριάκος Π. Λουκάκος. Ὁ *Τέρων*, πρωτοπαίχθηκε Νεάπολη, θέατρο *San Bartolomeo*, 19 Νοεμβρίου 1727. Δὲν συσχετίζεται φυσικὰ ὁ «Σιρόης» μὲ τὴν 150ῆ ἐπέτειο τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἑπτανήσων, ὅμως θὰ ἦταν θαυμάσιο ἂν κάποτε ὁ ἀκάματος ἐρευνητὴς τῆς ὄπερας «μπαρόκ» ἀρχιμουσικὸς Γιώργος Πέτρου» παρουσίαζε καὶ τὸν *Τέρωνα*: *ὀλόκληρη* ἢ *παρτιτούρα*, σώζεται στὴ Βιέννη (Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Αὐστρίας) καὶ στὸ Μόντε Κασσίνο τῆς Ἰταλίας (Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀββαείου).

Κατηγορεῖται συχνὰ καὶ δικαίως τὸ Χόλλυγουντ γιὰ παραποίηση τῆς Ἱστορίας: ἀπὸ τὰ γνωστότερα παραδείγματα σφαγιασμοῦ τῆς ἡ *Τροία*, (2004, σκηνοθέτης: Βόλφγκανγκ Πέτερσεν, πρωταγωνιστὴς: Μπράντ Πίτ [Ἀχιλλέας]) πὸ ὅμως καὶ ἐξαιρετικὰ εὐχάριστα βλέπεται καὶ εἶχε κέρδη (497.409.652 \$) ὑπερδιπλάσια τοῦ κόστους (175 ἐκ. \$). Τὶ νὰ ποῦμε ὅμως γιὰ τὶς γαλαξιακὲς ἀποστάσεις πὸ χωρίζουν τὸν μετὰ μυρίων χαρίτων πεποικιλμένον ἥρωα τοῦ Μεταστάσιου, γιὸ πάντοτε τοῦ Χοσρόη Β' (590-628) καὶ τῆς ἐκ διπλωματικοῦ συνοικεσίου συζύγου του Μαρίας, κόρης τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου, μὲ τὸν **πραγμα- τικὸ** Σιρόη β, πὸ βασίλεψε μόνον λίγους μῆνες τοῦ 628, ἀφοῦ δολοφό- νησε 18 ἀδελφία του (ἐν οἷς καὶ τὸν ἐμφανιζόμενον στὸ ἔργο ἑτεροθαλῆ Μεδράση, εὐνοούμενον τοῦ πατέρα του), τρεῖς μέρες ἀργότερα δὲ καὶ τὸν ἴδιον τὸν πατέρα του, πέθανε δὲ ἀπὸ πανώλη στὶς 6 Σεπτεμβρίου 628, ἀφοῦ συνῆψε μιὰ ἐπαίσχυντη γιὰ τὴν Περσία. εἰρήνη μὲ τὴ βυζαντινὴ αὐτοκράτορα Ἡράκλειο... Ὁ Σιρόης β' ὑπῆρξε ἀρχὴ τοῦ τέλους τῆς δυνα- στείας τῶν Σασσανιδῶν.

Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπαινίσσεται ὁ Μεταστάσιος, πὸ χρησι- μοποιώντας στερεοτύπως ὡς δραματικὸ ἐφαλτήριο τὴ σύγκρουση τῶν ἡρώων μετὰ ἀντιφασκουσῶν ἀρετῶν, φτιάχνει ἓνα λιμπρέτο, ἀκόμη καὶ μὲ σημερινὰ μέτρα σχεδὸν γοητευτικὸ σὲ κίνηση καὶ δράση. Ἀπαραίτητη ἢ σύνοψή του πὸ ἀποσιώπησε ἐντελῶς τὸ πρόγραμμα τοῦ Φεστιβάλ: ὁ δευτερότοκος πρίγκιπας Μεδάρσης, θέλει νὰ ὑποσκελίσει τὸν πρωτότοκο Σιρόη, ὡς διάδοχος τοῦ πατέρα τους Χοσρόη. Ὁ Σιρόης εἶναι ἐρωτευ- μένος μὲ τὴν Ἐμίρα, κόρη τοῦ ἄλλοτε ἐχθροῦ τῶν Περσῶν Ἀσβίτη, ἡγεμόνα τῆς Καμβαίας πὸ σκότωσεν... ὁ ἴδιος (Ὡς συνήθως ἢ Ἐμίρα,

πού μεταμφιέζεται σὲ ἄντρα, ὄνόματι Ὑδάσπη, διχάζεται ψυχολογικά ἀπὸ τὸν ἔρωτά της γιὰ τὸ δολοφόνο τοῦ πατέρα της). Τὸ Σιρόη ἀγαπᾷ ὁμως δίχως ἀνταπόκριση καὶ ἡ Λαοδίκεια, ἐρωμένη τοῦ γέροντα Χοσρόη. Ὁ ὁποῖος, ὕστερα ἀπὸ μύριες ἴντριγκες, τελικῶς ἀναγνωρίζει τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ δικαιώματα στὸ θρόνο τῶν Σιρόη καὶ (παμπόνηρης...) Ἐμίρα καὶ τὸν κάνει βασιληά. Happy end ὑποκαθιστᾷ τὴν πραγματικὴν ἱστορία, μὲ unhappy end, ἀδιανόητο καὶ ἀπὸ τὴ νοσηρότερη φαντασία...

Ἡ πρώτη ἐπαφή μας μὲ τὸν Χάσσε τὸν ἀνέδειξε (τοῦλάχιστον στὸ «Σιρόη») ἀσφαλῶς μέγιστο τεχνίτη καὶ ἴσως συνθέτη πρωτοπόρο γιὰ τὴν ἐποχὴ του. Γοητευτικὰ εὐκίνητη εἰσαγωγή πάνω σὲ δύο κατιόντα διαστήματα 4ης καὶ 5ης, περνᾷ ἀπότομα σὲ ωραιότατο ἀντάτζιο σὲ ἐλάσσονα, πρὶν τὴν ἐναρκτήρια ἄρια τοῦ γέροντα Χοσρόη. Προϊόντος τοῦ ἔργου, διαπιστώνεται ὅτι ὁ Χάσσε ἐπικεντρώνει τὴ δραματουργία του σὲ κάθε ἄρια χωριστά: κάθε μία (Πακτωλὸς ἐκπλήξεων!) ἀποτελεῖ ἕνα κόσμο συγκρουομένων συναισθημάτων μὲ συναρπαστικὲς ἐναλλαγὲς «τέμπι», ἀπροσδόκητες ἁρμονικὰ ἀλλοιώσεις καὶ μετατροπὲς προσιω-νίζουσες σχεδὸν Μότσαρτ (λ.χ. ἄρια Σιρόη *Ἡ μοῖρα δὲν μπορεῖ νὰ μὲ χτυπήσει πιότερο* καὶ ἄρια Μεδάρση, μὲ καθαρότατος «κολορατοῦρες», *Μὲς στὴν τρικυμία*, ἀμφοτέρως ἀ' πράξη: ἄριες Λαοδίκειας, Σιωπηλά θὰ ὑποφέρω τὴν καλή μου τύχη καὶ Ἄκαρδε, ἄφησε τοῦλάχιστον στὴν καρδιά μου τὸ δικαίωμα νὰ χτυπᾷ γιὰ σένα καὶ μία τρίτη, μιὰ ἀκόμη ωραιότατη ἄρια Σιρόη, σὲ ἐλάσσονα, ἕνα ἀργὸ μινόρε τοῦ Μεδάρση, β' πράξη μὲ μιὰ χιουμοριστικότερη ἀποστροφή τοῦ ἥρωα στὴν Ἐμίρα: *Μιὰ χαρὰ ἤξερες νὰ μὲ βασανίζεις ὡς τώρα*: γοητευτικὴ ἄρια τῆς Λαοδίκειας, σὲ μέτρο ἴσως 6/8 καὶ ἡ ἀριστουργηματικὴ ἄρια τοῦ Χοσρόη, γ' πράξη).

Πανίσχυρο μικροσκοπίο πὸ ἐντόπιζε καὶ ἀναδείκνυε ὅλες τὲς συνθε-τικὲς ἀρετὲς τοῦ ἔργου καὶ τὴν καλλιέπεια μιᾶς δραματικότητας γραφῆς ἢ *Καμεράτα τῶν Φίλων τῆς Μουσικῆς* ὑπὸ τὸ Γιώργο Πέτρου, πλαισίω-σε ἄριστα ἰδεώδη διανομὴ κυρίως θηλυκότητων «τίμπρων»: ἕνα μόνον ἀρσενικὸ, ὁ τενόρος Βασίλης Καβάγιας (Χοσρόης) καίτοι μὲ κάποια φωνητικὴν «αἰχμηρότητα», ἀνταποκρίθηκε κατ' εὐχὴν σὲ ἀπαιτήσεις ρόλου δυσκολοτάτου καὶ στάθηκε εὐστοχη ἡχοχρωματικὴ ἀντίθεση μὲ τὴν λοιπὴ διανομὴ: ὑψίφωνο καστράτο Antonio Giovannini (Σιρόης: πρῶτος διδάξας τοῦ ρόλου στὴ Μπολόνια, ὁ μυθικὸς Φαρινέλλι, 1705-82), μεσόφωνο Μαίρη-Ἐλεν Νέζη (Μεδράσης, ἐπίσης ρόλος καστράτου)

ὕψιφωνο Μίνα Πολυχρόνου, φωνητικὰ καὶ ὑποκριτικὰ χυμωδέστατη Ἐμίρα, σὲ ρόλο γραμμένο περιέργως γιὰ κοντράλτο, καὶ Βασιλικὴ Καραγιάννη (στρατηγὸ Ἀράση, ἔμπιστο τοῦ Χοσρόη). Ἀκρόαμα ὄχι ἀπλῶς γιὰ CD, ἀλλὰ γιὰ DVD χάρη στὴν ἐκθαμβωτικὴ σκηνηθεσίᾳ τοῦ Κροάτου κοντρατενόρου Max Emanuel Cenčić (γ. Ζάγκρεμπ, 1976) πάνω σὲ σκηνικὰ -κοστούμια Bruno de Lavenère καὶ βίντεο τῆς Etienne Guiol: τρεῖς παράμετροι ποὺ ἄφησαν ἐντονότατη αἴσθησις ἰδανικῆς συλλειτουργίας, σὰν νὰ ἐπρόκειται γιὰ μίᾳ μόνο σύλληψη.

Κυρίως σκηνικὸ συρομένων παραλλήλων φατνωμάτων μὲ ἐπιφάνει-ες ποὺ ἔδιναν ἐντύπωση ἰσλαμικῆς διακοσμητικῆς καὶ ξυλογλυπτικῆς. Ἦδη ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴν, ὁ σκηνοθέτης προίκισε ὀπτικὰ τὸ ἀκρόαμα μὲ κίνηση καὶ δράση. Προλάβουμε νὰ σημειώσουμε στὸ ἡμίφως ἓνα φόντο μὲ πολύχρωμο κῆπο ὅπου πάνω του πετοῦν πουλιά, τὴν ἀλησμόνητη, χαροβαμμένη, θὰ λέγαμε φιγούρα τοῦ κατάλευκου σκελετώδους γέροντα Χοσρόη, τῆ σκηνῆ ὅπου ὁ Μεδάρσης πλένει τὰ πόδια τοῦ Χοσρόη, μαυρόασπρες κινηματογραφικὲς προβολές (ἔρωτικὴ σκηνῆ ὅπου ἡ εἰκονιζομένη θύμιζε τὴ Μίνα Πολυχρόνου στὸ φυσικὸ της, ἄλλη ποὺ δείχνει σωρὸ νεκροκεφαλῶν, σὰν νὰ ὑπαινίσσεται τὸν πραγματικὸ Σιρόη τῆς ἱστορίας, ὑπέροχα διακοσμητικὰ μοτίβα μὲ ἀνισομεγέθεις διασταυρούμενους κύκλους ποὺ θύμιζαν σαγηνευτικὰ σχέδια τοῦ μεγάλου Ἀγγλοῦ Ὠμπρεῦ Μπέρντσλεϋ [Aubrey Beardsley, 1872-1898] καὶ τέλος ὁ προαλχημικὸς καὶ ἀλχημικὸς Οὐροβόρος Ὅφις, περιβάλλον Παντεπόπτη Ὄφθαλμό. Φυσικὰ χρωματικῶς καλομελετημένα «πρωτοἰσλαμικά» κοστούμια, ἄνδρες σαρικοφόροι μὲ γιαταγάνια — μὴν ξεχνοῦμε ὅτι τὸ 628 ὁ προφήτης Μωάμεθ θριάμβευε στὴν προσπάθειά του νὰ ἐνώσει τοὺς Ἀραβες.

Γενικά, βραδιά-χάρμα στὸ χρονικὰ τοῦ Φεστιβάλ Ἀθηνῶν. Καὶ ἄς σιτίζει μὲ τοὺς φόρους μας ἀνεπρόκοπους δημοσίους ὑπαλλήλους ποὺ δὲ σκέφτηκαν νὰ τυπώσουν ἓνα φύλλο χαρτί (διάβολε, ζοῦμε στὴν ἐποχὴ τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν!) μὲ τὴν ὑπόθεση τοῦ ἔργου. Σχετικῶς ἔπεται συνέχεια (Αἴθουσα Τριάντη, 26.6.2014).

